

De vernieuwde tuchtprocedure voor justitie: stap naar een volwaardig integriteitsbeleid?

GUDRUN VANDE WALLE^a
ELINE QUARTIER^b

Panopticon, 35 (3), 189-203
© 2014 MAKLU | ISSN 0771-1409 | MEI 2014

- ^a Gastdocent, vakdomein Bestuur & Ethiek, Faculteit Economie en Bedrijfskunde, Universiteit Gent; Postdoctoraal onderzoeker, Faculteit Rechtsgeleerdheid, Universiteit Antwerpen (Corresp.: Gudrun.VandeWalle@ugent.be).
- ^b Master in de Bestuurskunde en het Publiek Management (2013); Student Rechten, Universiteit Gent (Corresp.: Eline.Quartier@ugent.be).

ABSTRACT

The reform of the disciplinary procedure for the judicial system: a step towards a fully-fledged integrity policy?

Integrity policy must be composed by stimulating and control instruments. We consider the disciplinary procedure as a control instrument of integrity policy. Recently, as part of a fundamental reform of the Belgian judicial system, the disciplinary procedure has been revised. The new disciplinary system will come into force ultimately the 1st of September 2014. We have taken this moment of fundamental change of the disciplinary procedure to detect the weaknesses of the current system and the potential of the new disciplinary procedure to meet the criticisms. We interviewed 12 people working in the judicial environment with a specific expertise in disciplinary sanctions. The main question of this research was to what extent we can consider this reform as a step towards a fully-fledged integrity policy.

Keywords: disciplinary procedure, integrity policy, rules of conduct, disciplinary court

Kernwoorden: tuchtprocedure, integriteitsbeleid, gedragsnormen, tuchtrechtbank

1. INLEIDING

Net zoals veel andere overheidsinstellingen, heeft justitie de laatste jaren stappen gezet om een integriteitsbeleid uit te bouwen. Deze inspanningen liggen op het continuüm van een controlerende naar een stimulerende aanpak. Een controlerende benadering is gebaseerd op het inperken van de beslissingsruimte van het personeelslid door strikte regulering op te leggen. Bij de stimulerende aanpak ligt de klemtoon op het ondersteunen van het personeel in het nemen van ethische beslissingen, zonder de beslissingsvrijheid in te perken. De Gids voor magistraten (HOGE RAAD VOOR DE JUSTITIE, 2012) die een leidraad vormt voor de dagelijkse activiteiten, kan eerder gesitueerd worden binnen de stimulerende aanpak. Eén van de duidelijk controlerende instrumenten is het strafrecht dat sanctionerend optreedt bij misdrijven. Een minder zichtbaar controlerend instrument dat regulerend werkt en sanctionerend kan tussenkomen, is het tuchtrecht (MAESSCHALCK, 2012, 114-115). Als een personeelslid professionele normen overtreedt, kan de interne organisatie dat gedrag sanctioneren door een tuchtsanctie

op te leggen. Hoewel de tuchtprocedure een ingrijpend instrument is omdat het op een weinig transparante manier kan leiden tot zware sancties, is er tot nu weinig sociaalwetenschappelijk onderzoek naar gebeurd.

In deze bijdrage willen we het tuchtrecht en de tuchtprocedure binnen justitie bestuderen als een controlerend instrument van het integriteitsbeleid. Justitie staat, door haar kerntaak van herstel van recht en veiligheid in de samenleving, symbool voor een integere organisatie. Toch rapporteren de media regelmatig over integriteits-schendingen door de magistratuur en is het vertrouwen van de burger in justitie vrij laag (HOGE RAAD VOOR DE JUSTITIE, JUSTITIEBAROMETER 2010). De burger verwacht vandaag feilloos gedrag van de magistratuur (PONSAERS & VERHAGE, 2011).

In deze bijdrage willen we nagaan hoe justitie interne controle uitvoert op dat feilloos of integer gedrag. Aanleiding is de hervorming van het tuchtrecht, als deel van de grote justitiehervorming van 15 juli 2013, met als orgelpunt de oprichting van onafhankelijke tuchtrechtbanken. De nieuwe tuchtprocedure treedt ten laatste in werking op 1 september 2014.

De tuchtprocedure is voor veel organisaties een moeilijk toe te passen instrument. De procedures zijn log en complex. Diegene die de tuchtprocedure moet uitvoeren, is er vaak niet voor opgeleid. De tuchtoverheid heeft schroom om eigen personeelsleden te sanctioneren (LUST & LUYPAERS, 2007). Ook binnen justitie liepen de tuchtprocedures tot nu niet goed (VANDEWALLE, 2012; CROMHEECKE & OPDEBEEK, 2000; PONSAERS & VERHAGE, 2011; WALRAEVE, 2012). Wegens de knelpunten (cf. *infra*) wordt het tuchtrecht weinig toegepast, ook al kan men geen exacte cijfers geven hierover. Er bestaat immers geen systematische centrale registratie (DE WIT, 2012). Zowel vanuit verscheidene parlementaire onderzoekscommissies, de Hoge Raad voor Justitie (verder aangeduid als HRJ), een aantal politieke partijen (COLAES & DE GRUYSE, 2010) en de media (DESMET, 2013) werd druk uitgeoefend om het tuchtrecht te hervormen. Dit leidde tot de herziening van de tuchtprocedure bij Wet van 15 juli 2013.¹

Dit kleinschalig onderzoek voerden we uit midden 2013 tijdens een kantelmoment. De oude tuchtprocedure was nog in werking waardoor we konden peilen naar de mening over dit controlerend instrument. Aangezien de contouren van de nieuwe tuchtprocedure op dat ogenblik al duidelijk waren, gaf het ons ook de gelegenheid om deze nieuwe procedure aan een eerste evaluatie te onderwerpen. De centrale onderzoeksvraag was of de nieuwe tuchtprocedure, althans in theorie, beter zou beantwoorden aan haar controlerende functie als deel van het integriteitscontinuüm. Het antwoord werd uitgesplitst in verschillende deelvragen: waar bevinden zich de knelpunten binnen de huidige tuchtprocedure? Speelt de nieuwe procedure in op deze knelpunten? Kunnen we deze nieuwe tuchtprocedure beschouwen als een stap naar een volwaardig integriteitsbeleid voor justitie?

Het onderzoek bestond uit een literatuurstudie, aangevuld met een kwalitatief onderzoek op basis van face-to-face interviews. De interviews werden afgenomen tussen 4 april en 14 mei 2013. Aangezien het een exploratief onderzoek was naar de werking van tucht in de praktijk en we dus zochten naar actoren die een zicht hebben op die praktijk, hanteerden we de sneeuwbalmethode. Dat leverde ons een keten van actoren op met heel verschillende functies binnen het justitieapparaat. Sommige hadden een bijzondere kennis over de tuchtprocedure omwille van hun functie, anderen waren ooit betrokken in een tuchtprocedure. We interviewden volgende twaalf actoren: twee voorzitters van rechtbanken van eerste aanleg, een magistraat die lid is

¹ Wet van 15 juli 2013 tot wijziging van de bepalingen van het Gerechtelijk wetboek betreffende de tucht, BS 25 juli 2013.

van de HRJ, een medewerker van de beleidscel justitie, een procureur-generaal, twee gepensioneerd rechters, een lid van de Adviesraad van de magistratuur, een lid van de Orde van Vlaamse Balies, een vakbonds lid van een vakbondsafdeling voor Hoven en Rechtbanken, een lid van de Nationale Tuchtraad en een politicus gespecialiseerd in justitiematerie. Er werd gebruik gemaakt van een gestandaardiseerde vragenlijst met open vragen om voldoende ruimte voor interpretatie te laten. Deze werd opgesteld op basis van de literatuurstudie over de toepassing van het tuchtrecht in publieke organisaties in het algemeen en over tucht en justitie in het bijzonder. De thema's die aan bod kwamen, waren: het bestaande tuchtrecht en de knelpunten, het nieuwe tuchtrecht en ten slotte de vraag of de vernieuwingen de knelpunten zouden remediëren. Tot slot werd de informatie uit de interviews aangevuld met informatie uit beleidsteksten en met mediaberichtgeving.

Om het verband tussen tucht en integriteitsbeleid beter te begrijpen, willen we allereerst een toelichting geven over de betekenis en samenhang van begrippen als deontologie, tucht, integriteit en verantwoordingsplicht. Daarna belichten we tucht binnen justitie. We bespreken opeenvolgend: de tuchtprocedure zoals ze van toepassing is tot 31 augustus 2014, de kenmerken van de nieuwe tuchtprocedure en de mening van praktijkmensen op het huidige tuchtrecht en op de hervorming ervan. We besluiten deze bijdrage met een algemene reflectie op deze hervorming en op de plaats van het tuchtrecht binnen het integriteitsbeleid van justitie.

2. DE BETEKENIS EN SAMENHANG VAN DEONTOLOGIE, TUCHT, INTEGRITEIT EN VERANTWOORDINGSPlicht

VAN CROMHEECKE en OPDEBEEK (2000) definiëren tucht als: 'een vorm van handhaving die beoogt de naleving van gedragsnormen te bevorderen en inbreuken te beëindigen of te sanctioneren'. Het tuchtrecht is dan het recht van een groep of organisatie om die gedragsnormen vast te stellen, controle uit te voeren en normovertredingen te sanctioneren.

Het tuchtrecht moet duidelijk afgescheiden worden van het strafrecht. Terwijl het strafrecht een codificatie is van als algemeen aanvaard beschouwde normen voor de ganse samenleving, is het tuchtrecht verbonden aan één specifieke beroepsgroep of gemeenschap. Binnen het strafrecht spreken we over misdrijven. Een inbreuk op het tuchtrecht is een tuchtrechtelijke fout. Het strafrecht bestaat uit duidelijk neergeschreven regels die elke rechtsonzekerheid moeten vermijden. Het adagium 'nullum crimen sine lege' gaat voor het tuchtrecht echter niet op. Het tuchtrecht kan gebaseerd zijn op vager omschreven professionele normen. Het is pas recent, sinds het arrest Vilho Eskelinen van 19 april 2007, dat artikel 6.1 EVRM van toepassing is voor tuchtprocedures (ALEN, MUYLLE, MAST, DUJARDIN, VAN DAMME & VANDE LANOTTE, 2009, 835-836; DE BECKER, 2009).

Als we het tuchtrecht willen onderzoeken, dienen we onlosmakelijk het begrip 'deontologie' erbij te betrekken. Er bestaat immers een functionele band tussen deontologie en tucht aangezien deze laatste een 'sterke arm' is van de deontologie. Tucht is een instrument om overtredingen van de gedragsnormen eigen aan een organisatie te sanctioneren en bijgevolg de gedragsnorm afdwingbaar te maken (LONDERS, 2005). Anderzijds verwijst deontologie niet enkel meer naar tucht. Zoals in de inleiding al aangegeven, bestaan heel wat instrumenten om deontologie binnen een organisatie te ondersteunen, te bewaken of af te dwingen. Onderzoek heeft uitgewezen dat de stimulerende instrumenten of het ondersteunen van mensen in

hun integer handelen het beste effect heeft (DEVIS & MAESSCHALCK, 2009, 256). Dat kan door trainingen te geven, mentorship en coaching, integriteit te implementeren in de wervingsprocedures, dagelijkse communicatie over integriteit, ... Toch heb je ook een aantal eerder controlerende instrumenten nodig als stok achter de deur. Voorbeelden zijn: een meldingssysteem om integriteitsschendingen aan het licht te brengen bij de mensen die er echt iets aan kunnen doen, het creëren van een controleorgaan en het uitwerken van een tuchtprocedure (MAESSCHALCK, 2012, 119-121).

Deontologie staat in relatie tot integriteitsbeleid aangezien het normatief kader van een integriteitsbeleid samenvalt met de deontologische code. De instrumenten die gecreëerd worden binnen een integriteitsbeleid hebben tot doel te voorkomen dat deontologische richtlijnen overschreden worden en dat een gepaste reactie volgt bij het overschrijden van de normen. De tuchtprocedure kan een instrument zijn om te reageren op die integriteitsinbreuk.

In een democratische rechtsstaat waarin de burger steeds vaker geconfronteerd wordt met justitie, is een deontologie voor magistraten onvermijdelijk geworden (DE RIEMAECKER & LONDERS, 2000; EPINEUSE, 2009). Artikel 404 Ger. W. bespreekt de algemene deontologische normen waaraan het gedrag van de magistraat moet beantwoorden. Artikel 404 Ger. W. bepaalt dat zij die hun ambtsplichten verzuimen of door hun gedrag afbreuk doen aan de waardigheid van het ambt, aan disciplinaire sancties kunnen worden onderworpen (DELOS & DOM, 2009). Deze gedragsregels omvatten de vier hoedanigheden waarover de magistraat volgens de maatschappij moet beschikken om geen twijfel te laten bestaan omtrent zijn integriteit: de bekwaamheid van de magistraat, zijn loyaliteit en objectiviteit, zijn discretie en tot slot een zo onberispelijk mogelijk privéleven (DE RIEMAECKER & LONDERS, 2000). De laatste jaren heeft deontologie binnen de magistratuur een aantal veranderingen ondergaan. Ten eerste werden deze vage gedragsregels verder uitgewerkt in een geschreven 'Gids voor de magistraten, principes, waarden en kwaliteiten' (2012). Met die geschreven regels was het de bedoeling om vooral jonge magistraten te steunen, alsook rechtszekerheid te geven aan de burger. Ten tweede zag de rechterlijke orde de deontologie evolueren van een vage opsomming van verboden naar een positieve deontologie. De klemtoon ligt vandaag op het streven naar excellentie voor de magistraat door op een positieve manier te formuleren hoe de magistraat moet handelen om deontologisch correct te handelen (HRJ, 2008). Daarmee werden deontologie en tuchtprocedure als het ware van elkaar afgesneden (NELISSEN *et al.*, 2012; NELISSEN, 2011). De Gids voor Magistraten vermeldt uitdrukkelijk: 'dit overzicht van principes is geen tuchtcode, noch een code ten behoeve van de tuchtrechtelijke overheden en kan niet als basis van tuchtrechtelijke vervolgingen dienen' (Gids voor magistraten, IX).

Accountability of verantwoordingsplicht ten slotte betekent dat zowel de organisatie justitie als elke individuele magistraat verantwoordelijkheid moet dragen en ook verantwoording afleggen over de wijze waarop de professionele activiteiten worden uitgevoerd. Dat geldt ook voor integriteit binnen de organisatie of de wijze waarop de magistraten bij het vervullen van hun taken de morele waarden en normen respecteren die eigen zijn aan een justitieapparaat. Die accountability kan opgesplitst worden in externe accountability of het afleggen van verantwoording naar de burger en naar organisaties extern aan de rechterlijke orde en interne accountability of het afleggen van verantwoording intern aan de organisatie (LAMBOO, 2012, 55-56). Een tuchtprocedure is een dwingende vorm van verantwoording afleggen binnen de organisatie.

Als we vandaag spreken over integriteitsbeleid, dan spreken we over een samenhangend geheel van processen en instrumenten die de deontologie van een organisatie

ondersteunen, de implementatie controleren en de verantwoordingsplicht beantwoorden. Daar waar tuchtrecht in het verleden buiten en boven het integriteitsbeleid stond, maakt het er vandaag deel van uit, als ultimum remedium en als stok achter de deur.

3. HET TUCHTRECHT: OVER WAT IS, WAT ZAL ZIJN EN WAT HAD MOETEN ZIJN

De artikelen 398 tot en met 427 van het Gerechtelijk Wetboek bevatten de bepalingen van het tuchtrecht van de leden van de rechterlijke orde. Deze werden hervormd door de wet van 7 juli 2002 tot wijziging van deel II, boek II, titel V van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de tucht. Met deze wijziging werd een ruimere variatie aan tuchtsancties ingevoerd, werd de Nationale Tuchtraad als adviesorgaan opgericht en werd het mogelijk om hoger beroep in te stellen tegen een beslissing van de tuchtoverheid. Het tuchtrecht wordt nu een tweede keer hervormd, samen met de hervorming van het justitieapparaat. Ten laatste op 1 september 2014 gaan een Nederlandstalige en een Franstalige tuchtrechtbank van start die instaan voor de centrale behandeling van de zwaardere tuchtzaken.

We geven hier een kort overzicht van de procedure die van kracht is tot 31 augustus 2014 en van de hervormingen die aangebracht werden en geven daarna, in een derde deel, weer in hoeverre experts en magistraten menen dat de hervormde tuchtprocedure de oude knelpunten kan remediëren.

3.1. Over wat is: de tuchtprocedure tot 31 augustus 2014

Iedere belanghebbende kan bij de korpsoverste een klacht indienen over een inbreuk van artikel 404 Ger.W. (art. 410, §2 Ger. W.). De tuchtvordering kan ingesteld worden op eigen initiatief van de bevoegde tuchtoverheid of door het openbaar ministerie (410 Ger. W.). De bevoegde tuchtoverheid beslist daarna binnen de zes maanden of er al dan niet een tuchtvordering wordt ingesteld (art. 418 Ger. W.). Als de bevoegde korpsoverste beslist om een tuchtvervolgning op te starten, vertrouwt hij de zaak toe aan een door hem aangeduide magistraat ofwel aan zijn korpsoverste van het hogere niveau. Deze hogere korpsoverste kan beslissen om het onderzoek zelf te voeren of deze over te dragen aan een magistraat van zijn rechtscollege (art. 411 Ger. W.). Na het afronden van het tuchtonderzoek, maakt de onderzoeker het dossier terug over aan de korpsoverste die de tuchtvordering instelt. Daarna kan de korpsoverste beslissen om de vervolging te staken, een lichte straf² op te leggen of het dossier over te maken aan de Nationale Tuchtraad die het onderzoek uitvoert naar zware feiten en advies kan geven over de zwaarte van de straf (art. 409 Ger. W.). De betrokkene die onderwerp uitmaakt van de tuchtvordering heeft een termijn van één maand om beroep aan te tekenen tegen de opgelegde tuchtsanctie bij de Nationale Tuchtraad.

Bij magistraten van het openbaar ministerie wendt de korpsoverste zich tot de Minister van Justitie. Die wint het advies in van de Nationale Tuchtraad (art. 409 Ger. W.) en is bevoegd tot het opleggen van lichte straffen. De mogelijkheid tot een zware

² Naargelang de ernst van de feiten wordt een lichte of een zware tuchtsanctie van eerste of tweede graad opgelegd (art. 405 Ger. W.). Lichte straffen hebben geen financiële gevolgen (art. 405, §1, Ger. W.). Dit zijn de (preventieve) waarschuwing en de berisping. Zware straffen kunnen worden opgedeeld in sancties van de eerste (art. 405, §2, 1°) en tweede graad (art. 405, §2, 2°). De zware tuchtstraffen van de eerste graad zijn de inhouding van de wedde, de tuchtschorsing, de intrekking van het mandaat en de tuchtschorsing met intrekking van het mandaat. Voor de zware straffen van de tweede graad kan een keuze gemaakt worden tussen het ontslag van ambtswege en de ontzetting (voor de zittende magistratuur) of de afzetting (voor de staande magistratuur) uit het ambt.

straf wordt bij het openbaar ministerie steeds vooraf voorgelegd aan de Koning (art. 412, §2, 3°).

De hoorzitting is openbaar tenzij de betrokken persoon gesloten deuren wenst. Bij het beëindigen van het onderzoek wordt het advies samen met het tuchtdossier terug overgemaakt aan de bevoegde tuchtoverheid om een zware tuchtstraf van de eerste graad uit te spreken (art. 412 Ger. W.).

Als de tuchtoverheid meent dat een zware straf van de tweede graad van toepassing is, brengt deze het dossier over aan de eerste kamer van het Hof van Cassatie en de eerste kamer van het hof van beroep of het arbeidshof, die dan met twee derde meerderheid van de stemmen kan oordelen dat een ontslag van ambtswege of een ontzetting of een afzetting aangewezen is (art. 420 Ger. W.).

3.2. Over wat zal zijn: het hervormde tuchtrecht vanaf 1 september 2014

De laatste jaren was steeds meer kritiek te horen op de bevoegde tuchtoverheid en werd gepleit voor een onafhankelijk tuchtorgaan om de tuchtgeschillen aan toe te vertrouwen (BOVÉ & DE GROOTE, 2012; DELPÉRÉE, 2011; DE WIT, 2009; OEYEN, 2013). In 2005 werd al een Nationale Tuchtraad opgericht als extern orgaan betrokken bij de tuchtprocedure om de macht van de korpsoverste in te perken. Dit orgaan heeft slechts een adviesbevoegdheid waardoor vaak nauwelijks rekening wordt gehouden met dit advies (OEYEN, 2013). Op 7 juni 2011 diende Francis Delpérée een wetsvoorstel in tot wijziging van de bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de tucht. Dit voorstel was gebaseerd op de tuchtnota van het Atomiumoverleg dat voormalig Minister van Justitie DE CLERCK organiseerde om tot een nieuw tuchtkader te komen binnen Justitie (VERSTRAETE, 2013). Het wetsvoorstel werd goedgekeurd en het nieuwe regelgevende kader kreeg vorm in de wet van 15 juli 2013.³ Er worden twee niet-permanente tuchtrechtbanken opgericht om de onafhankelijkheid van de leden van die rechtscolleges te versterken. Deze niet-permanente rechtbanken zullen vanaf 1 september 2014 de tuchtsancties aan magistraten en nu ook aan het gerechtelijk personeel opleggen. Eén tuchtrechtbank wordt opgericht in Gent voor het Nederlandstalige gebied en één tuchtrechtbank in Namen voor het Franstalige en Duitstalige gebied (art. 409, §1). Daarnaast komen ook een Nederlandstalige en een Franstalige niet-permanente tuchtrechtbank in hoger beroep, allebei gevestigd in Brussel (art. 410, §1). De tuchtrechtbanken zullen worden samengesteld uit twee gespecialiseerde magistraten en een derde lid dat deel uitmaakt van dezelfde beroepscategorie en hetzelfde niveau als de persoon die voor de tuchtrechtbank moet verschijnen (art. 409, §2). Dat kan een magistraat van het openbaar ministerie zijn of iemand van het gerechtspersoneel niveau A of B. Bovendien zal dit tuchtcollege door een externe adviseur worden bijgestaan (art. 409, §2). Deze adviseur zal de stafhouder zijn van de plaatselijke balie van advocaten die de beroepsmagistraten mag adviseren over de te nemen maatregel. De magistraten en de assessoren moeten al 10 jaar ervaring hebben en in die periode geen tuchtsanctie hebben opgelopen. Ze kunnen slechts tijdelijk zetelen voor een niet-hernieuwbare periode van 7 jaar (art. 259sexies, 1). Zetelen in een tuchtrechtbank is onverenigbaar met de functie van korpsoverste en met een lidmaatschap van de HRJ (art. 259sexies, 1).

De oprichting van de professionele tuchtrechtbanken heeft als voordeel dat voortaan een onafhankelijk orgaan kan oordelen over zware beroepsfouten na een grondig onderzoek. De tuchtrechtbank kan optreden als uit het onderzoek blijkt dat de betrok-

³ Wet van 15 juli 2013 tot wijziging van de bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de tucht, BS 25 juli 2013.

kene tijdens de uitoefening van zijn functie een ernstige fout beging. De procedure voor de tuchtrechtbank kan opgestart worden door de directe overste van de betrokkene. Deze kan de procedure starten op eigen initiatief of na het verkrijgen van een klacht van de HRJ of van particulieren (VERSTRAETE, 2013). De samenstelling garandeert een grotere onafhankelijkheid al is de beperkte aanwezigheid van externen een gemiste kans om die schijn van partijdigheid volledig te kunnen doorbreken. Een grotere vertegenwoordiging van externen met beslissingsbevoegdheid, had het vertrouwen in justitie ten goede gekomen (VANLOUWE, 2013; DE WIT, 2013). De wetgever heeft het aantal tuchtrechtbanken beperkt tot twee, een Nederlandstalige en een Franstalige. Dat is berekend op basis van de gekende cijfers over het aantal tuchtzaken per jaar. Deze kloppen echter niet gezien het gebrek aan systematische registratie. Enkele parlementsleden hebben dan ook meteen de opmerking gemaakt dat deze niet-permanente tuchtrechtbanken snel overbelast kunnen geraken als zou blijken dat de huidige cijfers een zware onderschatting zijn van het aantal zware inbreuken. De korpsoverste blijft wel bevoegd voor de lichtere inbreuken, wat vragen kan oproepen over de onafhankelijkheid. Maar aangezien de gerechtelijke arrondissementen vergroten, zal de afstand tot de korpsoverste voor veel magistraten een stuk groter zijn. Dit biedt op zich al meer garantie op onafhankelijkheid. Bovendien zullen de zittingen openbaar zijn, hoewel betrokkenen wel de sluiting van de deuren kunnen vragen (BOVÉ & BERVOET, 2013). De tuchtprocedure is nu ook van toepassing op het gerechtelijk personeel.

Het voorstel van DELPÉRÉE was niet het eerste en enige voorstel tot hervorming van de tuchtprocedure. De HRJ had er in eerdere adviezen voor gepleit om de tuchtbevoegdheid toe te kennen aan een tuchtcommissie die zou opgericht worden binnen haar muren. De motivatie hiervoor was de onafhankelijkheid van de HRJ en de paritaire samenstelling van magistraten en niet-magistraten. Dit voorstel werd uiteindelijk niet gevolgd.⁴ Het is zeker zo dat de paritaire samenstelling van magistraten en niet-magistraten een meer onafhankelijke beoordeling mogelijk maakt. Toch werden bij dit voorstel ook vragen gesteld over de combinatie van een bevoegdheid tot selectie en benoeming van magistraten enerzijds en de tuchtcommissie anderzijds.

3.3. Over wat had moeten zijn: de stem van de praktijkmensen

Uit de literatuurstudie kwamen verschillende knelpunten van het huidige tuchtrecht naar voor. De tuchtprocedures zijn te log en te complex en duren te lang (HRJ, 2009). Het tuchstelsel verschilt van statuut tot statuut waardoor de procedure nog complexer wordt en de kans op fouten zeer reëel is (CROMHEECKE & OPDEBEEK, 2000). De tuchtprocedure vangt pas aan na afloop van de strafprocedure waardoor de redelijke termijn waarbinnen de tuchtoverheid moet beslissen in het gedrang komt (DE WIT, 2009). Het is dezelfde persoon, de korpsoverste, die vordert, onderzoekt en sanctioneert. Er zijn geen probatievoorwaarden aanwezig. Er heerst vaak onzekerheid over de grenzen van wat mag en niet mag (HRJ, 2009; PONSAERS & VERHAGE, 2011; DELPÉRÉE, 2011). De registratie van tuchtzaken in een centrale databank gebeurt niet systematisch, hoewel dit wettelijk verplicht is (art. 427 Ger. W.). Daardoor bestaat de grootste onzekerheid over het aantal lichte sancties dat jaarlijks uitgesproken wordt en kan er bijgevolg ook geen goed beleid rond tucht gevoerd worden. Veel van deze knelpunten van het tuchtrecht binnen de

⁴ HRJ, Voorstel tot aanpassing van het tuchtrecht van de rechterlijke orde. Goedgekeurd door de Algemene Vergadering van 25 november 2009; HRJ, Ambtshalve advies over het wetsvoorstel tot wijziging van de bepaling van het gerechtelijk wetboek betreffende de tucht, Senaat, 5-1067, 1, goedgekeurd door de Algemene Vergadering van 19 oktober 2011.

rechterlijke orde stemmen overeen met klachten uit andere administraties (COCKX & MAHIEU, 2004; LEIJTEN, 1991). Dat alles leidt ertoe dat tuchtoverheden in welbepaalde gevallen geen tuchtprocedure willen opstarten (WALRAEVE, 2012). We wilden graag toetsen of die knelpunten die opgesomd staan in de literatuur ook zo ervaren worden door praktijkmensen. Vandaar dat we volgende vraag voorlegden aan de respondenten: 'wat zijn volgens u de belangrijkste knelpunten in het huidige tuchtrecht voor magistraten?' We hebben de antwoorden samengebracht onder een aantal grote thema's: de onafhankelijkheid en onpartijdigheid; het gebrek aan probatievoorwaarden; de openbaarheid en de oneigenlijke tuchtsancties. We bespreken kort de mening van de praktijkmensen over deze knelpunten en hun mening over de vraag of de vernieuwde tuchtprocedure deze knelpunten kan remediëren.

De onafhankelijkheid en onpartijdigheid

Als we terugkijken naar de aangehaalde knelpunten uit de literatuurstudie bleek dat de cruciale rol van de korpsoverste bij tuchtzaken als een bijzonder heikel punt werd beschouwd (BOVÉ & DE GROOTE, 2012; DELPÉRÉE, 2011; PONSAERS & VERHAGE, 2011). De korpsoverste staat centraal in de tuchtprocedure. Daarenboven is de korpsoverste bij lichte tuchtfeiten bevoegd om de tuchtvordering in te stellen, de feiten te onderzoeken en de straf op te leggen.

Uit de interviews bleek dat alle respondenten dit probleem erkennen en dat de meeste dit zien als het grootste obstakel binnen het huidige tuchtsysteem. Een respondent noemde dit expliciet een inbreuk op artikel 6 EVRM. De korpsoverste vervult tegelijkertijd alle functies waardoor de betrokkene een eerlijke behandeling van zijn zaak kan mislopen. De mogelijkheid van de korpsoverste om het onderzoek te delegeren naar een andere persoon, beschouwden de respondenten als een nepoplossing voor een meer onafhankelijke en onpartijdige beoordeling. De korpsoverste blijft in dat geval heel nauw betrokken bij de tuchtzaak. Het enige alternatief was, volgens de respondenten, een inperking van de bevoegdheid van de korpsoverste voor wat tuchtrecht betreft. Met de oprichting van de tuchtrechtbanken speelt de wetgever alleszins in op deze kritiek.

In de hervormde tuchtprocedure kan de onafhankelijke tuchtrechtbank slechts voor zware tuchtinbreuken soelaas bieden. Dat de korpsoverste toch nog bevoegd blijft voor de lichtere inbreuken, lijkt een respondent vooral een hinderpaal voor kleine en middelgrote rechtbanken waar het korps sterk afhankelijk is van ieders bereidwilligheid om de dienstverlening in optimale omstandigheden te laten verlopen. Tucht toepassen op mensen waar je elke dag mee samenwerkt, is niet evident en verzuurt de relaties, zo getuigt de korpsoverste van een eerder kleine rechtbank. De verhouding tussen korpsoverste en betrokkene kan na een tuchtvordering bijzonder delicaat worden. Vandaar dat vaak niet wordt opgetreden en dat het probleem op termijn dreigt te escaleren.

Toch brengen vier respondenten een nuance aan. Ze menen dat de korpsoverste toch over de bevoegdheid moet beschikken om op te treden bij kleine overtredingen. De voorzitter kent immers de situatie binnen zijn korps en weet wanneer een persoonlijk probleem aanleiding kan geven tot een klacht. Ze vrezen dat, als een buitenstaander voor kleine overtredingen maatregelen zou nemen, dit tot veel slechtere resultaten zou leiden. Enkele respondenten wezen erop dat het verplaatsen van de tuchtbevoegdheid van de korpsoverste naar een externe instantie zijn verantwoordelijkheid niet

wegneemt. Op het moment dat iets misloopt, moet de korpsoverste zijn verantwoordelijkheid dragen ook al vormt dit een moeilijke evenwichtsoefening.

Daarnaast blijkt uit de resultaten dat mogelijke partijdigheid van de korpsoverste bij tuchtvorderingen een punt van kritiek is. Een goede verstandhouding met de korpsoverste kan in je voordeel spelen, zo menen sommige respondenten, aangezien de korpsoverste rechter en partij is. De 'soevereine bevoegdheid' van de korpsoverste kan tot misbruik leiden. Tijdens één van de interviews viel zelfs het woord 'pestrecht': iemand die gespecialiseerd is in een bepaalde materie kan, als verkapte tuchtmaatregel, in een andere kamer moeten zetelen. Zo werd het voorbeeld van de zaak *De SMEDT* aangehaald.⁵ Hoewel magistraat *De SMEDT* geen officiële tuchtsanctie kreeg opgelegd, werd wel een ordemaatregel genomen. *De SMEDT* zelf voelde dit aan als een verdoken tuchtsanctie. In het hervormde tuchtrecht heeft de wetgever hier op ingespeeld: ordemaatregelen die aangevoeld worden als een tuchtsanctie kunnen worden aangevochten.

In het nieuwe tuchtrecht zijn het nog steeds magistraten die oordelen over andere magistraten. De wetgever bepaalde echter om een niet-magistraat toe te voegen aan de tuchtrechtbank. Dat moet de 'ons-kent-ons-mentaliteit' doen verdwijnen. Uit de resultaten blijkt dat vijf van de twaalf respondenten (vijf respondenten nemen een eerder neutrale houding aan) het zetelen van externen noodzakelijk achten. Twee respondenten zijn uitdrukkelijk tegenstander van het zetelen van buitenstaanders. Ze vrezen dat het betrekken van niet-professionele magistraten de indruk wekt dat men onvoldoende vertrouwen heeft in de magistratuur. Een rechter beschikt over voldoende kennis om te weten op welke manier een griffie of andere diensten functioneren, zo voegt een respondent eraan toe. Een andere tegenstander haalt aan dat externen volledig overbodig zijn indien de openbaarheid van de tuchtzaken gewaarborgd wordt.

Het was ook opvallend dat maar liefst vijf respondenten oordeelden dat het hervormd tuchtstatuut het begrip 'externen' niet correct invult. In de hervormde tuchtprocedure werd beslist dat de externe bijzitter een stafhouder is en dat deze slechts een adviserende bevoegdheid heeft. Een argument tegen deze maatregel was dat de stafhouder geen garantie is op onafhankelijkheid aangezien deze persoon nog steeds uit het 'old boys network' komt. Het betrekken van een stafhouder zal naar hun mening een ongemakkelijke situatie creëren voor de magistraten die zetelen in de tuchtrechtbank. Dit type rechtbank, zo voegt een respondent eraan toe, heeft juist nood aan externe leden die niet tot die brede beroepsgroep van praktijkjuristen behoren. Daarnaast uitten respondenten ook kritiek op de adviserende rol van de stafhouder. Zo zou artikel 157 van de Grondwet moeten gewijzigd worden om op die manier externen met beslissingsbevoegdheid te incorporeren. In het nieuw tuchtstatuut is de stafhouder immers gebonden door het geheim van beraad. De externe kan zijn stem niet verheffen en bovendien niet in beroep gaan aangezien hij geen partij is in het geding.

Het opleggen van probatievoorwaarden

Een kritiek die regelmatig opgeworpen werd tijdens de gesprekken, was het gebrek aan het opleggen van een tuchtsanctie met opschorting of uitstel en met probatievoor-

⁵ Rechter *De SMEDT* sprak in 2009 een persoon vrij die beschuldigd werd van diefstal. De reden was dat een eerdere celstraf voor gelijkaardige feiten niet was uitgevoerd. *De SMEDT* werd vervolgd voor rechtsweigeren maar door het Antwerpse Hof van Beroep vrijgesproken. Er volgde ook een tuchtprocedure maar er werd geen tuchtsanctie opgelegd. Zie 'rechter *De SMEDT* wil geen tuchtstraf', in: *vandaag.be*, 9 juni 2011; *De Wit J.*, Kamer keurt nieuw tuchtstatuut voor magistraten goed, *Gazet van Antwerpen*, 17 juni 2013.

waarden in het huidige tuchtsysteem. Zo halen twee respondenten de vergelijking aan met het strafrecht waar het arsenaal aan alternatieve straffen veel groter is dan bij het tuchtrecht.

In de nieuwe tuchtregeling zijn dergelijke uitvoeringsmodaliteiten wel voorzien. Zo bepaalt artikel 46o Ger. W.: 'het tuchtorgaan kan de uitspraak van de straf opschorten en de uitvoering van de uitgesproken straf uitstellen, in voorkomend geval onder de bijzondere voorwaarden die het bepaalt'. De voorstanders van het doorvoeren van probatievoorwaarden in de nieuwe tuchtwet zijn van mening dat dit meer speel- en appreciatieruimte zal bieden aan de tuchtrechter die zich over de straf moet uitspreken. Bovendien brengen probatievoorwaarden meer nuance in de sanctionering.

Toch waren er ook tegenstanders van de invoering van probatievoorwaarden. Ze meenden dat de gradatie aan tuchtsancties die nu voorhanden is, al voldoende toelaat om een onderscheid te maken tussen de aard van de feiten, waardoor probatie overbodig wordt. Bij minder zware inbreuken kan men werken met lichte straffen en bij zwaardere inbreuken met zware straffen. Bovendien stelt een respondent zich de vraag in hoeverre, bij zware inbreuken, probatie nog wel aangewezen is. Een andere tegenstander onderbouwde zijn mening als volgt: 'Tucht gaat over het functioneren binnen uw beroep. Begeleiding is hierbij niet nodig. Enkel het sanctioneren is belangrijk'. Een magistraat, zo meent de respondent, dient zijn verantwoordelijkheid op te nemen in het kader van zijn beroep en daar moet geen 'pamperend' systeem rond worden voorzien. 'Rechters zijn vaak hard voor mensen die in problemen zitten en hierdoor misbruik plegen maar als het over henzelf gaat, hebben ze volgens deze respondent alle grip'.

Openbaarheid voor tuchtzaken?

De wetgever besliste bij de voorgaande hervorming van tuchtrecht dat zittingen openbaar zijn tenzij de betrokkene vraagt om de deuren te sluiten. Deze regel werd in het hervormde tuchtrecht behouden: openbare zittingen zijn de regel. De betrokkene kan altijd vragen om de zaak met gesloten deuren te behandelen. De rechtbank dient hierop in te gaan, tenzij 'het openbaar belang geschaad wordt'.

Uit het empirisch onderzoek blijkt dat het merendeel van de respondenten de openbaarheid van tuchtzaken wenselijk vindt. Een respondent legde uit dat deze regel in praktijk soms op een bizarre wijze wordt uitgevoerd. De deuren van het kabinet van de voorzitter worden op een kier gezet. De voorstanders van de openbaarheid somden een aantal argumenten op. De openbaarheid van tuchtzaken is een kwaliteitswaarborg voor de behoorlijke werking van justitie. De openbaarheid zorgt ervoor dat de maatschappij kennis kan nemen van de behandelde zaken en op die manier kan controleren hoe die rechtspraak tot stand komt en of de regels op een juiste manier werden toegepast. Daarnaast creëren gesloten deuren de perceptie van 'untouchables'. Op die manier is er immers geen enkele grond waarop kan bewezen worden dat de betrokkene een eerlijk proces kreeg. Een respondent was van mening dat de nieuwe tuchtwet te gemakkelijk toelaat om de deuren te sluiten. Het volstaat immers dat de betrokkene een gesloten zitting aanvraagt. Hij vreest dat dit in de toekomst ook steeds zal gebeuren.

Tegenstanders van de openbaarheid menen dat ze geen meerwaarde zien in het publiek debat van tuchtzaken. Zo is er een respondent die verklaart dat het publiek te weinig kennis van zaken heeft om hieromtrent een mening te vormen. Het publiek debat zorgt ervoor dat eenieder kan oordelen over de degelijkheid van procedures. Dat heeft, volgens de respondent, enkel zin als diegene die hierover oordeelt met kennis

van zaken spreekt. Hij gelooft dat de openbaarheid enkel voor een 'publiek te kijk zetten' zorgt van een aantal personen en bovendien het respect voor de instelling kan aantasten. 'Er dient een sfeer te heersen waarin de betrokkene in alle eerlijkheid en vrijheid kan spreken'. De tegenstanders legden uit dat de invloed van de media op uitspraken vaak zeer groot kan zijn. Dat zou ook voor tuchtzaken kunnen gebeuren.

Rechtsonzekerheid over het normatief kader?

In de debatten voorafgaand aan de wetgeving wees DELPÉRÉE op de lange duur van procedures omdat er vaak discussie is over de interpretatie van 'correct en fout' gedrag. De tuchtprocedure is immers gebaseerd op een beperkt aantal vaag omschreven principes. Vanuit het idee dat die vage omschrijving een gevoel van rechtsonzekerheid kan creëren, zoals ook uit de literatuur naar voor kwam, vroegen we de respondenten hoe ze stonden tegenover een tuchtcode die duidelijk aangeeft wat correct gedrag is en wat een tuchtrechtelijke inbreuk is. Het idee om een tuchtcode in te voeren naar het voorbeeld van het strafrecht kon echter op weinig bijval rekenen. De helft van de respondenten is van oordeel dat de onlangs uitgebrachte deontologische Gids voor magistraten van de HRJ voldoende duidelijkheid verschaft.

Niettemin waren er toch vijf respondenten die de Gids voor magistraten als eerder nutteloos beschouwden. Argumenten hiervoor waren: 'in de Gids staan zaken waarvan elke magistraat met gezond verstand wel weet in hoeverre deze al dan niet verenigbaar zijn met zijn functie' of nog 'het is een miskennis van de meest evidente kennis waarover een magistraat moet beschikken'. Desondanks geven twee andere respondenten aan dat in de praktijk de Gids bijna dagelijks op bepaalde punten geschonden wordt.

Alle twaalf respondenten waren het erover eens dat de opmaak van een tuchtcode overbodig en vooral onhaalbaar is. Een respondent die ook lid is van de HRJ gaf aan dat er binnen de HRJ al heel wat gediscussieerd was over het wel of niet opmaken van een tuchtcode. Hij was echter niet overtuigd van het nut ervan. Enkele algemene principes moeten vastgelegd worden waardoor de rechtspraak de mogelijkheid bezit om deze concreet in te vullen.

Oneigenlijke tuchtsancties via de evaluatie

In haar advies tot wijziging van het tuchtrecht van 18 oktober 2011 ijvert de HRJ ook voor plannings- en functioneringsgesprekken tussen korpsverste en magistraat, naast de hervorming van de tuchtprocedure. Die hervorming definiëren ze eerder als een stimulerend instrument van het integriteitsbeleid.⁶ Uit de resultaten van ons kleinschalig onderzoek blijkt ook dat de respondenten evaluaties noodzakelijk achten. Ze beschouwen evaluatie als een kans om bepaalde ideeën op tafel te leggen en frustraties te bespreken. Een respondent sprak uitdrukkelijk over 'het stimulerend effect van evaluaties op mensen om hun werk goed te doen'. Toch is het ook van belang te onderstrepen dat de helft van de respondenten van mening is dat het huidige evaluatiesysteem dringend moet hervormd worden. Volgende knelpunten werden aangehaald. Ondanks de wettelijke verplichting wordt deze in de praktijk vaak niet of niet ernstig uitgevoerd. De huidige evaluatieprocedure is een erg geformaliseerde procedure die veel tijd vergt. De ontwerpers van deze evaluatieprocedure legden te veel de klemtoon op tekorten van de rechterlijke orde en niet op de kwaliteit van de

⁶ Ambtshalve advies over het wetsvoorstel tot wijziging van de bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de tucht, 18/10/2011. Geconsulteerd via: http://www.csj.be/sites/5023.b.fedimbo.belgium.be/files/press_publications/a0072b.pdf (09/03/2014).

inhoudelijke dienstverlening. De korpsoverste heeft in de procedure een te grote macht aangezien hij ook hier opnieuw zowel rechter als partij is. Het grootste knelpunt is, volgens de respondenten, echter de koppeling van de evaluatieprocedure met het tuchtrecht. Opeenvolgende negatieve evaluaties kunnen een impact hebben op het loon. Uit de resultaten blijkt dat de meeste respondenten geen voorstander zijn van deze koppeling. Een evaluatie moet een ondersteunende werking hebben om kwalitatief beter te werken en kan niet de bedoeling hebben om tot een sanctie te leiden. Ze beschouwen de weddevermindering dan ook als een 'verdoken tuchtsanctie'. Een respondent voegt hieraan toe dat juist door deze verdoken tuchtsanctie men in de praktijk vaak geen ongunstige evaluatie durft te geven.

Een aantal respondenten die geen voorstander zijn van de koppeling met tucht, suggereren om een ongunstige evaluatie gepaard te laten gaan met ondersteuning van de magistraat om wat mank loopt recht te trekken. Op die manier kan evaluatie juist voorkomen dat het tot tucht komt.

4. CONCLUSIE

De huidige tuchtprocedure vertoont een aantal fundamentele inhoudelijke en praktische tekortkomingen die niet meer geremedieerd konden worden met kleine ingrepen. Een ernstige hervorming drong zich op. Uit het onderzoek blijkt dat alle respondenten het vernieuwd tuchtstatuut positief onthalen. De toekomstige tuchtrechtbanken lijken tegemoet te komen aan heel wat voorgaande problemen. De onafhankelijkheid lijkt beter gewaarborgd te zijn, ook door de samenstelling van de tuchtrechtbank. Hoewel de korpsoverste nog bevoegd blijft voor de lichtere tuchtzaken, krijgen we hier een meer onafhankelijke positie van de korpsoverste door de schaalvergroting van de gerechtelijke arrondissementen. De afstand tot de korpsoverste zal voor de meeste medewerkers een stuk groter zijn. De tuchtoverheid heeft nu ook een breder palet aan sancties zodat de sanctie meer in verhouding is met de inbreuk.

Niettemin oogst de hervorming nu al kritiek. Er is te weinig garantie op openbaarheid. De betrokkenheid van de stafhouder als adviserend lid in de tuchtrechtbanken doet wenkbrauwen fronsen. De evaluatieprocedure had in één beweging moeten hervormd worden, samen met het tuchtrecht. Op de vraag of de hervormde tuchtprocedure de huidige knelpunten kan wegwerken, kunnen we voorzichtig positief antwoorden. Als de tuchtrechtbanken goed werk kunnen leveren en kunnen aansturen op een meer eenvormig tuchtbeleid, kan dit tot een grote kwaliteitsverbetering leiden van de toepassing van het tuchtrecht.

Op de vraag of de hervormde tuchtprocedure als een stap kan beschouwd worden in de ontwikkeling van een volwaardig integriteitsbeleid voor justitie, kunnen we niet positief antwoorden. De hervorming van het tuchtrecht werd volledig losgekoppeld van de andere instrumenten van het integriteitsbeleid. Een gelijkaardige kritiek lezen we ook bij LAMON (2013): 'er is te weinig aandacht voor het volledige traject' en nog 'In feite is tucht niet het belangrijkste element, men moet inzetten op die deontologie'. Hij wijst in zijn betoog op de noodzakelijke aandacht voor transparante profielen om de instroom van magistraten te bepalen, op het durven in vraag stellen van het functioneren van magistraten, op het gebrek aan het stimuleren van magistraten, op het noodzakelijk implementeren van een positieve deontologie.

Tuchtrecht is een controlerend instrument dat deel moet uitmaken van een integriteitsbeleid als ultimum remedium. Tegelijkertijd is het ook noodzakelijk om andere controlerende en vooral ook meer stimulerende instrumenten te ontwikkelen. Dat kan

niet telkens opnieuw deel uitmaken van een geïsoleerd proces. Elk instrument, of het nu een deontologische code, een integriteitstraining, een meldprocedure of een selectieprocedure is, moet geënt zijn op de organisatiecultuur en op de organisatieprocessen en moet tot doel hebben integriteit te stimuleren en te behouden. Elk instrument moet ook aangepast zijn aan de andere instrumenten. Voor wat de magistratuur betreft, is het integriteitsbeleid nog maar beperkt uitgewerkt. Een aantal waardevolle initiatieven zijn de Gids voor magistraten en de selectie- en bevorderingsprocedures van de Hoge Raad voor de Justitie met integriteit als één van de selectiecriteria. Het hervormde tuchtrecht zou de rij kunnen aanvullen, niet vanuit de filosofie om mensen te sanctioneren maar als instrument om de kwaliteit van de dienstverlening te verbeteren.

REFERENTIES

- ADRIAEN H. (2013). Tony Van Parys: 'Te weinig sancties voor procedurefouten'. *Het Laatste Nieuws*, 13 februari 2013, 12.
- ALEN A., MUYLLE K., MAST A., DUJARDIN J., VAN DAMME M. & VANDE LANOTTE J. (2009). *Uittreksels uit het compendium van het Belgisch staatrecht. Overzicht van het Belgisch administratief recht*. Mechelen: Kluwer.
- BOVÉ L. & BERVOET D. (2013). 'Tuchtrechtbank' voor fouten magistraten, *De Tijd*, 2 maart 2013, 4.
- BOVÉ L. & DE GROOTE P. (2012). We mogen niet blijven trunten en zagen, *De Tijd*, 10 maart 2012, 16.
- COLAES S., DE GRYSSE P., DELBARRE A., DUTORDOIR J., GELDOLF D., ORY G. & VRIJERS L. (2010). *Programma Federale verkiezingen 2010 Groen!* Geconsulteerd via: http://www.groen.be/uploads/programma/Groen_verkiezingsprogramma_2010.pdf (11/01/2013).
- CROMHEECKE M. & OPDEBEEK I. (eds.) (2000). *Tuchtrecht: Vlaamse Conferentie der Balie van Gent*. Antwerpen: Maklu.
- DE BECKER A. (2009). *Kroniek van het Belgisch ambtenarenrecht 1999-2008*, Ien Dales Leerstoel, 19 januari 2009.
- DE RIEMAECKER X. & LONDERS G. (eds.) (2000). *Statuut en deontologie van de magistraat*. Brugge: Die Keure.
- DE SUTTER T. *Openingsrede bij de opening van het gerechtelijk jaar 2008-2009*. Gent, 25 oktober 2008.
- DE WIT, J. (1 februari 2012). *Rechters erg sceptisch over hervorming tuchtstatuut*, Geconsulteerd via: http://www.vandaag.be/binnenland/89510_rechters-erg-sceptisch-over-hervorming-tuchtstatuut.html (23/01/2013).
- DELOS, M. & DOM, M. (2009). *Tuchtrecht van de magistraten. De terughoudendheid van de magistraat: wat doe je ermee?* [Cursustekst]. Brussel: Instituut voor Gerechtelijke Opleiding.
- DESMET Y. (2013). Het blijft merkwaardig dat Francine De Tandt tot de laatste dag actief kon blijven. *De Morgen*, 22 januari 2013.
- DEVIS E. & MAESSCHALCK J. (2009). Stimulerend integriteitsbeleid in de publieke sector. In G. VANDE WALLE & P. VAN CALSTER (eds.), *De criminologische kant van het ondernemen*. Den Haag: Boom, 249-261.
- EPINEUSE H. (2009). Pour une déontologie comparée. *Vers une nouvelle déontologie: colloque, Conseil Supérieur de la Justice*. Brussel : Bruylant.
- HOGHE RAAD VOOR DE JUSTITIE & ADVIESRAAD VAN DE MAGISTRATUUR, GIDS VOOR MAGISTRATEN. *Principes, waarden en kwaliteiten* (2012). Geconsulteerd via: <http://www.csj.be/nl/inhoud/gids-voor-magistraten> (03/03/2014).

- HOGHE RAAD VOOR DE JUSTITIE. *Justitiebarometer 2010*. GECONSULTEERD VIA: [HTTP://WWW.BELGIUM.BE/NL/BINARIES/BAROMETER-JUSTITIE_N_2010_TCM117-114018.PDF](http://www.belgium.be/nl/binaries/Barometer-Justitie_N_2010_TCM117-114018.PDF) (03/03/2014).
- HOGHE RAAD VOOR DE JUSTITIE. *Voorstel tot aanpassing van het tuchtrecht van de rechterlijke orde*. GOEDGEKEURD DOOR DE ALGEMENE VERGADERING VAN 25 NOVEMBER 2009.
- HOGHE RAAD VOOR DE JUSTITIE. *Ambtshalve advies over het wetsvoorstel tot wijziging van de bepaling van het gerechtelijk wetboek betreffende de tucht*. SENAAT, 5-1067, 1, GOEDGEKEURD DOOR DE ALGEMENE VERGADERING VAN 19 OKTOBER 2011.
- KEEREMAN A. (2013). Hernieuwde tuchtprocedure: het pestrecht voorbij. Interview met Eline QUARTIER en Gudrun VANDE WALLE. *De Juristenkrant*, 31 oktober 2013.
- LAMBOO T. (2012). Verantwoording afleggen over disciplinaire onderzoeken: de Nederlandse politie. In A. DE SCHRIJVER, E. KOLTHOFF, K. LASTHUIZEN, P. VAN PARYS & E. DEVROE (eds.), *Integriteit en deontologie*, Cahiers Politiestudies, jrg. 2012, 3, 55-76.
- LAMON H. (2008). Een nieuwe deontologie voor magistraten? *De Juristenkrant*, 17 september 2008, 17.
- LAMON H. (2013). Hernieuwde tuchtprocedure: het 'pestrecht' voorbij – externe waarne- mers reageren. *De Juristenkrant*, 23 oktober 2013.
- LEIJTEN M.J.C. (1991). Tuchtrecht getoetst: een onderzoek naar de betekenis van grond- rechten voor de wettelijke regeling van tuchtrecht en van de tuchtprocedure. Arnhem: Gouda Quint.
- LONDERS G. (2005). *Gerechtelijk recht: artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*. Mechelen: Kluwer.
- LUST S. & LUYPAERS P. (2007). *Tucht en deontologie. (In)effectiviteit van het tuchtrecht ter handhaving van de waardigheid van het ambt*. Brugge: Die Keure.
- MAESSCHALCK J. (2012). Kan een integriteitsbeleid in de politie werkelijk een verschil maken op de werkvloer? In A. DE SCHRIJVER, E. KOLTHOFF, K. LASTHUIZEN, P. VAN PARYS & E. DEVROE (eds.), *Integriteit en deontologie*, Cahiers Politiestudies, jrg. 2012, 3, 111-129.
- MAFFEI P. (2009). *Tuchtrecht van de magistraten. Het verloop van de tuchtprocedure [cursustekst]*. Brussel: Instituut voor Gerechtelijke Opleiding.
- McKINNEY J. & HOWARD L. (1998). *Public administration: Balancing power and accounta- bility*. Londen: Praeger.
- NELISSEN B. (2011). Deontologische codes of deugden voor (te) openhartige magistraten? *Rechtskundig Weekblad*, 31 december 2011, 806-823.
- NELISSEN B. (2012). Bouche de la loi 'à papa' in kielzog van New Public Management? *Nieuw Juridisch Weekblad*, 10 oktober 2012, 570.
- OEYEN M. (2013). Blunderende magistraten worden zelden of nooit gestraft: Nationale Tuchtraad, die moet adviseren over sancties, is 'intern onderonsje'. *De Morgen*, 14 februari 2013, 10.
- PONSAERS P., VERHAGE A. & BEYENS, K. (2011). Controle op politie en justitie: een lappendeken met weinig samenhang. *Orde van de Dag*, 55, 59.
- SCHIEERS D. (2011). Tuchtrecht magistraten gecorrigeerd. *De Juristenkrant*, 8 mei 2011, 9.
- VANDEWALLE L. (2012). *De toepassing van tuchtrecht in lokale besturen: hoe werkt tuchtrecht als sanctiemechanisme binnen de praktijk van gemeenten?* Masterproef Bestuurskunde en Publiek Management, Hogeschool Gent, 2011-2012.
- VANLOUWE K. (24 april 2013). *Groen licht voor tuchtrechtbanken*. Geconsulteerd via: [http:// www.karlvanelouwe.be/citaten/groen-licht-voor-tuchtrechtbanken-o](http://www.karlvanelouwe.be/citaten/groen-licht-voor-tuchtrechtbanken-o) (26/02/2013).
- VERSTRAETE, A. (2013). *Groen licht voor tuchtrechtbanken voor magistraten*. VRT – De Redactie, 24 april 2013, geconsulteerd via: [http://www.deredactie.be/cm/vrtnieuws/ politiek/130424_tuchtrechtbank](http://www.deredactie.be/cm/vrtnieuws/politiek/130424_tuchtrechtbank) (25/04/2013).

WALRAEVE N. (2012). *De tuchtwetgeving voor de lokale politie in kaart gebracht: is de tuchtprocedure bij de lokale politie een werkbaar instrument?* Masterproef bestuurskunde en Publiek Management, Hogeschool Gent, 2011-2012.

Wet van 15 juli 2013 tot wijziging van de bepalingen van het Gerechtelijk wetboek betreffende de tucht, BS 25 juli 2013.

Wetgevingsstuk (F. DELPEREE) tot herziening van de Grondwet, herziening van artikel 152 van de Grondwet, Parl.St. Senaat 2011-06, nr. 1065/1.

Wetsvoorstel (F. DELPEREE) tot wijziging van de bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de tucht, Parl.St. Senaat 2011-06, nr. 1067/1.